

افراد مشمول قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح

آن چه مسلم است قانون اساسی فارغ از بیان جزئیات می باشد و آن را بر عهده قوانین عادی می گذارد. قوانین عادی نیز نسبت به ارائه جزئیات و بخش های اجرایی قانون اقدام لازم را به عمل می آورند. در اصل (۱۷۲) قانون اساسی به کلیات قوای مسلح در ایران اشاره شده و لیکن بعد از گذشت بیش از دو دهه بعضی از نیروهای مسلح در یکدیگر ادغام شده یا نیروهای جدیدی به وجود آمده اند. موضوع پیش گفته بهانه ای شد تا نگارنده نسبت به بیان اسامی مشمولین نیروهای مسلح در جمهوری اسلامی ایران اقدام کند. ماده "۱" قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ بدون این که تعریفی از نظامی ارائه دهد، اشخاصی را که به جرایم مربوط به وظایف خاص نظامی یا انتظامی آنان در مھاگم نظامی رسیدگی می شود، امضا نموده است.

به مھوب این ماده: «دادگاه های نظامی به جرایم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی کلیه افراد زیر که در این قانون به اقتصار «نظامی» مھانده می شود، رسیدگی می کنند»

کارکنان ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و سازمان های وابسته؛

کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران و سازمان های وابسته؛

کارکنان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و سازمان های وابسته و اعضای بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی؛

کارکنان وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و سازمان های وابسته؛

کارکنان مشمول قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران؛

کارکنان وظیفه از شروع خدمت تا پایان آن؛

محصلان (موضوع قوانین استخدامی نیروهای مسلح) مراکز آموزش نظامی و انتظامی در داخل و خارج از کشور و نیز مراکز آموزش وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح؛

کسانی که به طور موقت در خدمت نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران هستند و طبق قوانین استخدامی نیروهای مسلح در مدت مزبور از اعضای نیروهای مسلح محسوب می شوند.»

در این قسمت اشاره کوتاهی به مصادیق نیروهای نظامی در ایران، که طبق قانون تشکیل شده اند و در حال حاضر به جرایم آن ها در سازمان قضایی نیروهای مسلح رسیدگی می شود، می پردازیم:

در تعریف ارتش در مفهوم لغوی آمده است: الف) به مجموعه فرماندهی کل، ستاد مشترک، نیروی زمینی، هوایی، دریایی، و سازمان های وابسته اطلاق می شود.

ب) بزرگترین یگان تاکتیکی و اداری نیروهاست و از دو سپاه یا بیشتر به اضافه عده های پشتیبانی تشکیل می شود.

ج) ارتش به مجموعه سپاهیان یک کشور اطلاق می شود. این کلمه جزئی از کلمه ارتش دار (سپاهی، لشکری) است و در زبان پهلوی ارتش بار

مواد این قانون در صلاحیت دادگاه های نظامی است. کارکنان ستاد کل نیروهای مسلح جزو نیروهای مسلح دیگر مذکور در این ماده محسوب می شدند ولی در قانون جدید کلیه پرسنل که در ستاد کل نیروهای مسلح انجام وظیفه می نمایند به موجب این بند، نظامی محسوب می شوند. چرا که ستاد کل ارگانی مستقل از سایر نیروهای مسلح و دارای شخصیت حقوقی مستقل است.

۲- کارکنان ارتش جمهوری اسلامی ایران و سازمان های وابسته

۱- کارکنان ستاد کل نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و سازمان های وابسته.

این بند از جمله مقررات تأسیسی قانون جدید است و تا قبل از تصویب این قانون در سال ۱۳۸۲، به موجب ماده یک قانون دادرسی نیروهای مسلح (مصوب ۶۴) که مقرر نموده بود: «رسیدگی به جرایم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی اعضای نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، ارتش، سپاه، ژاندارمری، شهربانی، پلیس قضایی، کمیته انقلاب اسلامی و هر نیروی مسلح دیگر بر طبق

بوده است. «جدای از معنی لغوی ارتش اکثر اوقات با بیان لفظ ارتش نظر همگان به معنای خاص آن معطوف می‌گردد. ولی واقعیت آن است که لغت ارتش مفهومی فراگیر و عام دارد و شامل تمام قوای مسلح است»^(۱) آن چه منظور ما از ارتش است همان تعریف بند «الف» می‌باشد. کادر ثابت ارتش به پرسنلی اطلاق می‌گردد که برای انجام خدمت مستمر در ارتش استخدام می‌شوند. (ماده ۲۲ قانون آجا) و به سه دسته تقسیم می‌گردند:

الف) نظامیان: کارکنانی می‌باشند که پس از طی آموزش لازم به یکی از درجات پیش بینی شده در این قانون نایل می‌شوند و از لباس و علائم خاص نظامی استفاده می‌نمایند. ماده (۲۳) قانون آجا استخدام پرسنل نظامی برای خدمت در کادر ثابت منحصرأبر اساس یکی از مقاطع تحصیلی پایان دوره‌های راهنمایی، دبیرستان، فوق دیپلم، لیسانس، فوق لیسانس و دکترای انجام می‌گیرد. (ماده ۳۰ قانون آجا).

ب) کارمندان: پرسنلی هستند که بر اساس مدارج تحصیلی یا مهارت تجربی و تخصص استخدام شده و بدون استفاده از درجات، علائم و لباس نظامی به یکی از رتبه‌های پیش بینی شده در قانون نایل می‌شوند. (ماده ۲۴ قانون آجا) کارمندان به دو صورت زیر استخدام می‌شوند:

۱- بر اساس مدارج تحصیلی در پایان یکی از مقاطع دوره‌های ابتدایی، دبیرستان، راهنمایی، فوق دیپلم، لیسانس، فوق لیسانس، دکترا؛

۲- بر اساس تخصص و مهارت علمی با حداقل سواد خواندن و نوشتن و حداکثر پایان دوره دبیرستان. (ماده ۲۵ قانون آجا).

ج) محصلین: کارکنانی هستند که به منظور

خدمت در کادر ثابت استخدام و قبل از انتصاب در یکی از مشاغل مندرج در این قانون در یکی از مؤسسات آموزشی به هزینه ارتش یا وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته به آن‌ها مشغول تحصیل می‌باشند. (ماده ۲۵ قانون آجا).

منظور از سازمان‌های وابسته به ارتش، سازمان‌های عقیدتی سیاسی و حفاظت اطلاعات هستند ولی باید توجه داشت هر چند رابطه تنگاتنگ با ارتش داشته و از این نظر وابستگی خاصی به یکدیگر دارند، این وابستگی به معنای عدم استقلال آن‌ها نمی‌باشد.

۳- کارکنان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و سازمان‌های وابسته و اعضای بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

در جریان انقلاب اسلامی، علی‌رغم وابستگی سنتی بلند پایگان نظامی به شخص شاه، اکثریت اعضای ارتش به طبقه خاص و ممتازی وابسته نبودند. به همین جهت با وجود کشتارهای بی‌رحمانه در جریان انقلاب، به محض اطمینان خاطر از دگرگونی، وابستگی و تعلق خاطر تدریجی آن‌ها به مردم ظاهر شد و در آستانه پیروزی انقلاب (بهمن ۱۳۵۷) مقاومت‌های سران ارتش فرو ریخت و نیروهای نظامی به انقلاب پیوستند. اما انقلاب اسلامی یک دگرگونی ساده نظامی نبود که بتواند با همان اداره و تشکیلات نظامی کنار آید. به همین جهت بود که نیروی خودجوش «سپاه پاسداران» بر خاستش اسلامی» بر آن نهاده شد، فی الواقع جوشیده از متن انقلاب بود که پس از پیروزی، شکل و هیأت مشخصی به خود گرفت و در ادامه در زمینه استقرار نظام، بر پایی نظم، دفع اشرار و ضد انقلاب تحت فرمان مرکزیت انقلاب، مأموریت‌های متعدد و گوناگونی را عهده‌دار شد.

بنابراین سپاه پاسداران به عنوان یک نهاد انقلابی خود جوش آن چنان موجودیتی یافته بود که نمی‌توانست نادیده گرفته شود. از طرف دیگر جذب این نیروی انقلابی به سازمان و تشکیلات در هم ریخته و در حال بازسازی ارتش نیز به خاطر اختلاف فکری و نهادی، غیر ممکن به نظر می‌رسید بدین جهت بود که قانون‌گذاران اساسی با درک مراتب پدیداری انقلابی، موجودیت سیاسی و واقعیت اجتماعی سپاه پاسداران، بر تاسیس آن به عنوان یکی از نیروهای مسلح صحنه قانونی گذاشتند و اصل (۱۵۰) قانون اساسی

نیز به این ترتیب به تصویب رسید:

پژوهش‌های علمی و مطالعات
رتال جامع علوم انسانی

**چنان چه کارکنان
وظیفه مهمکوم به تممّل اضافه خدمت
گردند تا زمانی که خدمت مذکور را به
اتمام نرسانند نظامی محسوب شده
و تابع کلیه مقررات کیفری و انضباطی
حاکم خواهند بود.**

سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که در نخستین روزهای پیروزی این انقلاب تشکیل شد، برای ادامه نقش خود در نگهبانی از انقلاب و دستاوردهای آن پابرجا می ماند. حدود وظایف و قلمرو مسئولیت این سپاه در رابطه با وظایف و قلمرو مسئولیت نیروهای مسلح دیگر با تأکید بر همکاری و هماهنگی برادرانه میان آنان به وسیله قانون تعیین می شود.^(۳)

کادر ثابت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به پرسنلی اطلاق می شود که برای انجام خدمت مستمر در سپاه استخدام می شوند و عبارتند از:

الف) پاسداران رسمی (نظامیان)؛
ب) کارمندان؛
ج) محصلین.

پاسداران رسمی پرسنلی هستند که برای جهاد در راه خدا و پاسداری و دفاع مسلحانه از انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن و نظام جمهوری اسلامی ایران به استخدام سپاه درآمده و پس از طی دوره های آموزشی لازم به یکی از درجات پیش بینی شده در این قانون نائل و از لباس و علائم نظامی استفاده می نمایند. (ماده ۷ و ۸ قانون سپاه).

در خصوص تعریف کارمندان و محصلین نیز تعاریفی مانند تعاریف مندرج در بند "۱-۳" (در خصوص پرسنل ارتش) ارائه شده که از بیان مجدد آن خودداری می نمایم.

پیرو فرمان امام مبنی بر ایجاد و آموزش ارتش بسیج بیست میلیونی جهت پیشگیری و مقابله با هر نوع تهدید و تجاوز، لایحه قانونی راجع به تشکیل سازمان بسیج ملی (۱۳۵۹/۲/۱۰) و سپس لایحه قانونی سازمان بسیج ملی (۱۳۵۹/۴/۴) با وظایف مشخص به تصویب شورای انقلاب رسید. آنگاه به موجب قانون مصوب ۱۳۵۹/۱۰/۲۸ مجلس شورای اسلامی سازمان بسیج ملی در سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ادغام گردید. سرانجام در فصل چهارم قانون اساسنامه سپاه، اساسنامه جدید

مطلب مهم
در زمینه مشروعیت یا عدم مشروعیت استفاده از کارشناسان خارجی به صورت قراردادی در نبره های مسلح و مسائل کیفری و انضباطی پیرامون آن است که آیا چنین اشخاصی نظامی می باشند یا خیر؟

واحد بسیج مستضعفین پیش بینی شد. به موجب ماده (۳۵) قانون پیش گفته: «هدف از تشکیل بسیج مستضعفین ایجاد توانایی های لازم در کلیه افراد معتقد به قانون اساسی و اهداف انقلاب اسلامی به منظور دفاع از کشور، نظام جمهوری اسلامی و هم چنین کمک به مردم هنگام بروز بلا و حوادث غیر مترقبه با هماهنگی مراجع ذیربط می باشد».

در ماده (۳۶) همان قانون وظایف بسیج بدین شرح پیش بینی شده است:

۱- آموزش نظامی در حد توانایی دفاع از جمهوری اسلامی ایران و تمامیت ارضی کشور؛

۲- تعلیم و تربیت در زمینه های عقیدتی، سیاسی و تخصص های مورد نیاز؛

۳- سازماندهی اعضای بسیج؛
۴- تهیه طرح های دفاعی با هماهنگی سایر ارگان های ذیربط؛^(۴)

۵- به موجب بند "۳" ماده (۱۵) قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب مأمورین نیروی مقاومت بسیج که به موجب قوانین خاص و در محدوده وظایف محوله ضابط دادگستری محسوب می شوند، جزو ضابطین خاص دادگستری هستند.

در تعریف بسیجی مقرر گردیده است: «پرسنل بسیجی به افرادی اطلاق می شود که جهت تحقق ارتش بیست میلیونی تحت پوشش

سپاه در می‌آیند و عبارتند از:

الف) بسیجی عادی: عموم افسار معتقد به قانون اساسی جمهوری ایران و اهداف انقلاب اسلامی هستند که پس از گذراندن دوره آموزش عمومی به خدمت ارتش بیست میلیونی درآمده و سازماندهی می‌شوند.

ب) بسیجی فعال: آن دسته از بسیجیان عادی که واجد شرایط لازم بوده و پس از گذراندن دوره آموزشی سازماندهی شده و ضمن شرکت در برنامه‌های حفظ انسجام در انجام مأموریت‌های محوله با سپاه همکاری می‌کنند.

ج) بسیجی ویژه (پاسداران افتخاری): پرسنلی هستند که صلاحیت‌های یک پاسدار را دارا می‌باشند و پس از گذراندن آموزش‌های مطروحه در این قانون سازماندهی شده و متعهد می‌گردند تا به هنگام نیاز به طور تمام وقت در اختیار سپاه قرار گیرند^(۵)

۴- کارکنان وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح و سازمان‌های وابسته.

وزارت دفاع بخشی از دولت است که مسئولیت نیروهای مسلح را در قالب قوانین و فرماندهی کل قوا به عهده دارد.

مهمترین وظایفی را که این وزارت خانه مطابق قانون عهده‌دار شده، عبارتند از:

الف) بررسی و تحصیل بودجه و اعتبار نیروهای مسلح و سازمان‌های وابسته به آن؛

ب) ساخت و تولید اقلام مورد نیاز نیروهای مسلح و انجام تحقیقات صنعتی لازم در این جهت؛

ج) نوسازی و بازسازی و تعمیرات اساسی وسایل و تجهیزات نیروهای مسلح که خارج از مقدرات آن نیروهاست و هدایت و هماهنگ نمودن تحقیقات صنعتی نیروهای مسلح؛

د) آموزش و تربیت کادر متخصص و مورد نیاز وزارت و سازمان‌های وابسته و سازماندهی عناصر سازمانی تابعه؛

هـ) انجام کلیه خریدهای خارجی مورد نیاز نیروهای نظامی وزارت و سازمان‌های وابسته بر اساس تدابیر فرماندهی کل قوا و هم‌چنین تهیه و تأمین خریدهای داخلی اقلام مشترک مورد نیاز نظامی به تشخیص ستاد کل؛

افرادى كه از مواد نارايه معادن محافظت مى‌نمایند و از طریق نیروی انتظامی مسلح و مهمات در اختیار آن‌ها می‌باشند لکن از مسوؤل و صامب معدن مقوق و مزایا می‌گیرند در صورت ارتكاب جرم هون در استفاده نیروهای مسلح نبوده‌اند و نیروی انتظامی مسبب نمی‌شوند، از شمول بند "۷" ماده یک تبصره یک ماده یک ق.م.ج.ن.م. مصوب ۸۲ فارغ می‌باشند.

و) دفاع از نیروهای مسلح و سازمان‌های وابسته به آن در مراجع قضایی؛

ز) اداره امور املاک نیروهای مسلح و سازمان‌های وابسته از نظر حقوقی و قانونی؛

ح) تهیه و تأمین زمین مورد نیاز و احداث ساختمان نیروهای مسلح. (برگرفته از قانون تشکیل وزارت دفاع و پشتیبانی... مصوب ۶۸/۸/۲۵).

به موجب نظریه مشورتی اداره حقوقی قوه قضاییه: «کارکنان سازمان اتکا نیز

نظامی محسوب می‌شوند؛ پس رسیدگی به جرایم آن‌ها که در حین خدمت یا در ارتباط با وظایف خاص نظامی مرتکب می‌شوند، در صلاحیت

سازمان قضایی نیروهای مسلح است.»^(۶)

در خصوص جرایم مالی شرکت‌های تعاونی وابسته به نیروهای مسلح نیز اداره حقوقی

قوه قضاییه چنین اعلام نظر نموده است:

«با توجه به بندهای "۳" و "۵" ماده (۱) قانون مجازات نیروهای مسلح مصوب ۱۳۷۱ (بندهای

"د" و "و" ماده یک ق.م.ج.ن.م. مصوب ۸۲) و با عنایت به ماده (۹۴) قانون مذکور (ماده (۱۱۹) ق.م.ج.ن.م. مصوب ۸۲) که جرم اختلاس و

مجازات مخصوص آن ذکر شده، مبین آن است که منظور از وظایف خاص نظامی و انتظامی،

وظایف نظامی به معنای اخص آن نیست و شامل وظایف نظامیان در امور مالی هم می‌شود. علیهذا رسیدگی به جرایم پرسنل نظامی عضو هیأت مدیره شرکت‌های تعاونی مراکز نظامی و انتظامی در ارتباط با وظایفشان در این شرکت‌ها در صلاحیت دادگاه‌های نظامی می‌باشد نه دادگاه‌های عمومی.»^(۷)

از دیگر سازمان‌های وابسته به وزارت دفاع و پشتیبانی سازمان عقیدتی سیاسی و حفاظت اطلاعات را می‌توان نام برد.

۵- کارکنان مشمول قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران.

در سال ۱۳۶۹ قانون نیروی انتظامی تصویب و از تاریخ این قانون، نیروی انتظامی جمهوری

اسلامی ایران از ادغام نیروهای موجود (شهربانی، کمیته، ژاندارمری) تشکیل گردید؛ سپس قانون

استخدامی نیروی انتظامی مصوب ۱۳۷۴ در این خصوص از تصویب مجلس گذشت. قانون

مقررات استخدامی نیروی انتظامی (مصوب ۱۳۸۲/۱۱/۷) جایگزین قانون مذکور شده است و

بر مبنای ماده (۹) قانون مذکور، کارکنان نیروی انتظامی کسانی هستند که برابر شرایط و مقررات

مندرج در این قانون خدمت وظیفه عمومی به خدمت پذیرفته می‌شوند و عبارتند از:

الف) پایور (نیروهای کادر ثابت)؛

ب) پیمانی (نیروی استخدام موقت، معمولاً ۵ ساله)؛

ج) وظیفه (نیروهای سرباز اعم از سرباز عادی یا درجه دار و افسر)^(۸)

۶- کارکنان وظیفه از تاریخ شروع تا پایان خدمت اصل تساوی در انجام خدمت وظیفه

عمومی توسط افراد ذکور، یکی از اصولی است که با اتکا به اصول نوزدهم و بیستم قانون اساسی

جمهوری اسلامی ایران می‌توان عنوان نمود. انجام این خدمت مربوط به تمام اتباع کشور است؛

اعم از این که در داخل کشور باشند یا در خارج. معافیت‌های چند گانه از استثنائات این اصل به

حساب می‌آیند که معافیت تحصیلی، پزشکی و کفالت از جمله معافیت‌های قانونی می‌باشد.

پرسنل وظیفه کسانی هستند که مطابق قانون

خدمت وظیفه عمومی در یکی از دوره های ضرورت، احتیاط یا ذخیره مشغول به خدمت می باشند؛^(۹) به این مدت خدمت سربازی نیز اطلاق می گردد که عبارت است از: «مدت زمانی که اتباع ذکور هر کشور پس از رسیدن به سن بلوغ برابر مقررات و قوانین آن کشور مکلف به انجام وظیفه در یکی از نیروهای مسلح می باشند. مدت خدمت سربازی در کشورهای مختلف جهان متفاوت است و بین یک تا سه سال متغیر می باشد. در برخی از کشورها اتباع اناث نیز تحت ضوابطی مکلف به ادای خدمت وظیفه عمومی می باشند.»^(۱۰)

در خصوص این که پرسنل وظیفه از چه تاریخی نظامی محسوب و تابع مقررات کیفری و استخدامی نیروهای مسلح محسوب می شوند، بین محاکم اختلاف نظر وجود دارد؛ چرا که واحدهای زمانی مختلف می تواند ملاک قرار گیرد؛ از جمله تاریخ احضار، تاریخ اخذ دفترچه آماده به خدمت، تاریخ آغاز حرکت به سمت واحد آموزشی، تاریخ ورود به مراکز آموزشی، تاریخ اخذ لباس سربازی و... هر چند برخی پیشنهاد کرده اند که آغاز نظامیگری باید تاریخ اخذ سردوشی باشد.^(۱۱) لیکن آغاز نظامیگری را باید تاریخی در که دفترچه به عنوان تاریخ اعظام قید شده است محسوب داشت؛ چرا که از تاریخ آغاز خدمت آموزشی تا پایان آن نیز جرایم خاص نظامی قابل تحقق است که با پذیرش نظر قبلی با مشکل مواجه خواهیم شد. از سوی دیگر پذیرش این نظریه که تاریخ قید شده در برگه اعزام را تاریخ آغاز نظامیگری محسوب کرده اند از نظر اثباتی (اثبات این که در تاریخ وقوع جرم باید فرد، نظامی محسوب می شد یا خیر) نیز با مشکل کمتری مواجه است.

خدمت وظیفه عمومی ۳۰ سال بوده و مراحل آن برای کلیه مشمولین به شرح زیر است:
الف) دوره ضرورت دو سال و در صورتی که مشمولان مازاد بر نیاز باشند شورای عالی دفاع می تواند این مدت را تا ۱۸ ماه تقلیل دهد؛

ب) دوره احتیاط ۸ سال؛

ج) دوره ذخیره اول ۱۰ سال؛

د) دوره ذخیره دوم ۱۰ سال.^(۱۲)

در زمان صلح عده ای از مشمولین قانون فوق الذکر ممکن است با رعایت شرایط مقرر در آن قانون و یا سایر قوانین و آیین نامه های موجود از خدمت دوره ضرورت معاف شوند ولی معافیت آنان معافیت زمان صلح است و در زمان جنگ و بسیج همگانی در صورت لزوم، کسانی که به علتی در زمان صلح از معافیت خدمت دوره ضرورت استفاده نموده اند نیز به خدمت احضار و از حقوق و مزایای مشمولین دوره احتیاط هم طبقه خود استفاده خواهند نمود.^(۱۳)

نکته ۱- پرسنل وظیفه نیز از مقررات تبصره "۲" ماده (۱) ق.م.ج.ن.م که مقرر می دارد: «رهایی از خدمت مانع رسیدگی به جرایم زمان اشتغال نمی شود.» مستثنا نبوده و تریخ از خدمت مانع از آن نمی شود که به جرایم زمان خدمت کارکنان وظیفه رسیدگی نمود. پس چنان چه پس از تریخ پرسنل وظیفه، جرمی از وی کشف گردد که زمان اشتغال به خدمت مرتکب شده (اعم از مشارکت، مباشرت و معاونت) این جرم، قابل رسیدگی در محاکم نظامی خواهد بود.

نکته ۲- چنان چه کارکنان وظیفه محکوم به تحمل اضافه خدمت گردند تا زمانی که خدمت مذکور را به اتمام نرسانند نظامی محسوب شده و تابع کلیه مقررات کیفری و انضباطی حاکم خواهند بود. به موجب ماده (۶) ق.م.ج.ن.م: «در هر مورد که کارکنان وظیفه به اضافه خدمت محکوم می شوند، کلیه مقررات مربوط به خدمت از جمله مقررات کیفری و انضباطی نیروهای مسلح در زمان تحمل اضافه خدمت درباره آنان جاری است.» این ماده از مواد تأسیسی قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح می باشد که در قوانین قبلی سابقه نداشته است.

۷- محصلان: موضوع قوانین استخدامی نیروهای مسلح، مراکز آموزش نظامی و انتظامی (در داخل و خارج از کشور) و نیز مراکز آموزش وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.

محصلین پرسنلی هستند که به خدمت در کادر ثابت استخدام و قبل از انتصاب در یکی از مشاغل مندرج در این قوانین، یک یا دو مؤسسه آموزشی به هزینه نیروهای مسلح یا سایر سازمان های وابسته به

آن مشغول تحصیل می‌باشند.^(۱۴) پس کلیه دانش آموزان و دانشجویان که در این مراکز تعلیم می‌یابند نظامی محسوب می‌گردند. اما آن چه مهم است، تعیین آغاز نظامیگری در این دسته است که از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و دارای آثار مختلفی خواهد بود. تاریخ برگزاری آزمون استخدامی، تاریخ اعلام نتایج آزمون، تاریخ گزینش، تاریخ شروع دوره آموزش نظامی، تاریخ اخذسردوشی و بالاخره تاریخ اخذ درجه و شروع خدمت اصلی و انتصاب در مشاغل بعد از اتمام دوره آموزشی، هر کدام معیاری برای شروع نظامیگری محسوب می‌گردند، اما از نظر حقوق جزای نظامی تاریخ شروع دوره آموزشی، تاریخ قبول یک فرد به عنوان نظامی و آغاز نظامیگری به شمار می‌آید.

مسئله مهمی که باید بدان توجه داشت، صلاحیت یا عدم صلاحیت دادگاه اطفال نسبت به جرایم دانش آموزان محصلی که کمتر از ۱۸ سال سن دارند، می‌باشد که در مبحث «جرم نظامی» به تفصیل مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۸- کسانی که موقتاً در خدمت نیروهای مسلح هستند؛ عبارتند از کارکنان خرید خدمت، کارکنانی که به صورت قراردادی، روزمزد و پیمان کاری به استخدام در می‌آیند و بالاخره داوطلبان غیرنظامی که در مناطق عملیاتی نیروهای مسلح انجام وظیفه می‌نمایند. سازمان قضایی در نظریه مشورتی ۷/۳۴/۹۱۶ مورخه ۷۹/۱۱/۲۶ کارکنانی را که به طور موقت در نیروهای مسلح برای مدت معین به کار گمارده می‌شوند در طول مدت مزبور نظامی محسوب و رسیدگی به جرایم خاص و جرایمی را که به واسطه خدمت مرتکب می‌شوند، در صلاحیت محاکم نظامی می‌داند.^(۱۵)

۸-۱ پرسنل خرید خدمت:

پرسنل خرید خدمت به کسانی اطلاق می‌شود که طبق مقررات مربوط، خدمت مشخصی را برابر قرارداد معینی انجام می‌دهند. (مواد (۱۶)، (۲۸)، (۳۷) قانون آجا). ارتش و وزارت دفاع و سازمان‌های وابسته به آنها می‌توانند از پرسنل بازنشسته مشمول این قانون و سایر بازنشستگان دولت با حفظ وضع و حقوق بازنشستگی به طریق خرید

کسانی که موقتاً در خدمت نیروهای مسلح هستند؛ عبارتند از کارکنان خرید خدمت، کارکنانی که به صورت قراردادی، روزمزد و پیمان کاری به استخدام در می‌آیند و بالاخره داوطلبان غیرنظامی که در مناطق عملیاتی نیروهای مسلح انجام وظیفه می‌نمایند. سازمان قضایی در نظریه مشورتی ۷/۳۴/۹۱۶ مورخه ۷۹/۱۱/۲۶ کارکنانی را که به طور موقت در نیروهای مسلح برای مدت معین به کار گمارده می‌شوند در طول مدت مزبور نظامی محسوب و رسیدگی به جرایم خاص و جرایمی را که به واسطه خدمت مرتکب می‌شوند، در صلاحیت محاکم نظامی می‌داند.

خدمت استفاده نمایند. ماده (۱۱۲) ق. آجا.

۲- پرسنل قراردادی:

پرسنل قراردادی که در خدمت نیروهای مسلح هستند نظامی محسوب می‌شوند و مقررات نیروهای مسلح نیز در خصوص این افراد مجری خواهد بود و مانند قوای مسلح حق خروج از کشور را بدون تأیید و اجازه حفاظت اطلاعات یگان متبوع ندارند.^(۱۶) در این خصوص قانونی تحت عنوان «قانون راجع به شمول قوانین و مقررات کیفری و انضباطی ارتش جمهوری اسلامی ایران در مورد کارگرانی که در ارتش جمهوری اسلامی خدمت می‌کنند» در تاریخ ۱۳۶۵/۴/۳۰ تصویب شد که مقرر می‌دارد: «کارگران ارتش جمهوری اسلامی ایران تازمانی که در ارتش جمهوری اسلامی ایران خدمت می‌نمایند از لحاظ مقررات کیفری و انضباطی تابع قوانین و مقررات ارتش جمهوری اسلامی هستند.»^(۱۷)

پایان مدت قرارداد این افراد در واقع پایان مدت نظامیگری آنان محسوب می‌شود و به استناد تبصره "۳" ماده یک ق.م.ج.ن.م. رهایی از خدمت مانع از رسیدگی به جرایم زمان اشتغال نخواهد شد. در این خصوص اداره حقوقی قوه قضاییه در پاسخ به این سؤال که «افرادی که به طور موقت در یکی از نیروهای مسلح مشغول خدمت

می‌گردند؛ مثلاً با عضویت بسیجی برای مدت سه ماه با قراردادی به مدت شش ماه یا یک سال و پس از پایان مدت تعیین شده، بدون تسویه حساب و انجام اقدامات لازم نیروهای مسلح را ترک می‌کنند با توجه به این که عامل اصلی برقراری خدمتی آنان حکم مأموریت یا قرارداد است که پس از مدتی فاقد اعتبار می‌گردد آیا در چنین صورتی بزه فرار از خدمت متوجه آنان می‌گردد یا خیر؟» این چنین اعلام نظر نموده است «نظر به این که بر اساس بندهای «دوم و هفتم» از ماده یک قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح بندهای «ب» و «ح» ماده "۱" قانون جدید به خدمت در می‌آیند فقط برای مدت خدمت تابع مقررات این قانون هستند لذا به محض ختم مدت خدمت، بالفرض به تسویه حساب که یک امر ارادی است و اقدامات دیگر از این قبیل تن در ندهند؛ چون رابطه خدمتی آنان قطع شده است عدم حضورشان را نمی‌توان به عنوان فرار از خدمت تلقی کرد.»^(۱۸)

مطلب مهم دیگر در زمینه مشروعیت یا عدم مشروعیت استفاده از کارشناسان خارجی به صورت قراردادی در نیروهای مسلح و مسائل کیفری و انضباطی پیرامون آن است که آیا چنین اشخاصی نظامی می‌باشند یا خیر؟ در این خصوص وزارت دفاع از شورای نگهبان چنین استفسار کرده است: «با توجه به وضع موجود و نیاز ارتش به استفاده از وجود افراد خارجی به طور موقت می‌توان از خدمت این قبیل افراد استفاده کرد یا خیر؟» شورای نگهبان در پاسخ تفسیراً اعلام داشته است: «به کار گرفتن کارشناسان خارجی و استفاده از تخصص آنان به طور موقت در ارتش، عضویت در ارتش که در اصل (۱۴۵) قانون اساسی ممنوع شده، محسوب نمی‌گردد. طبیعی است طبق اصل (۸۲) قانون مزبور استخدام کارشناسان خارجی در موارد ضرورت با تصویب مجلس شورای اسلامی امکان پذیر است.»^(۱۹) اصل (۱۴۵) قانون اساسی به بیان ممنوعیت عضویت خارجیان در ارتش و نیروهای انتظامی اکتفا نموده و اشاره ای به ممنوعیت عضویت کارشناسان خارجی در سپاه با توجه به وظایف قانونی خود دارای ماهیت دو گانه نظامی و

انتظامی می‌باشد. در این جا چنین به نظر می‌رسد که اگر به هدف قانون گذار از ممنوعیت عضویت خارجی‌ان توجیه داشته باشیم بدون شک این ممنوعیت متسری به پرسنل سپاه هم خواهد بود. در این موارد قانون استخدامی سپاه انقلاب اسلامی (مصوب ۱۳۷۰/۷/۲۱) کم و بیش شبیه قانون ارتش، پس از تقسیم پرسنل سپاه به کادر ثابت، وظیفه، پیمانی، بسیجی و تفکیک کادر ثابت به پاسداران رسمی، کارمندان و محصلین، فقط استخدام کادر ثابت را مشروط به داشتن تابعیت جمهوری اسلامی ایران می‌داند.^(۳۰)

۸-۳- داوطلبان غیر نظامی در مناطق عملیاتی نیروهای مسلح:

بر مبنای ماده واحده قانون وضع خدمتی داوطلبان غیر نظامی که در مناطق عملیاتی نیروهای مسلح همکاری می‌نمایند (مصوب ۱۳۷۹/۴/۶۴)، آن دسته از داوطلبان غیر نظامی که از کارکنان دولت نبوده و به منظور همکاری با ارتش، ژاندارمری و شهرداری و شهربانی جمهوری اسلامی ایران بر اساس ضوابطی که از طرف وزارت دفاع تعیین و به تصویب شورای دفاع می‌رسد در مناطق عملیاتی قبول خدمت نموده، مادام که خدمت آنان در طول مدت عملیات جنگی مورد تأیید و نیاز باشد از نظر برقراری حقوق و مزایای زمان خدمت و اسارت و مفقودالاثر شدن و حقوق وظیفه و مستمری و ارث و همچنین امور کیفری و انضباطی و بیمه حوادث مشمول قوانین و مقرراتی خواهند بود که در باره سربازان احتیاط مجری است.^(۳۱)

۹- کارکنان هر نیروی مسلح دیگر که طبق قانون تشکیل شود. چنان چه علاوه بر نیروهای نظامی مذکور در بندهای فوق مطابق قانون نیرویی جدید تشکیل شود کارکنان آن نیز جزو نیروهای نظامی محسوب می‌شوند.^(۳۲)

ماده ۱۱ "قانون دادرسی نیروهای مسلح مصوب ۱۳۷۲/۲/۶۴ مقرر می‌دارد: «رسیدگی به جرایم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی اعضای نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران ارتش، سپاه، شهربانی، پلیس قضایی، کمیته‌های انقلابی

اسلامی و هر نیروی مسلح دیگر بر طبق مواد این قانون در صلاحیت دادگاه‌های خاص نظامی است.»

۱۰- پرسنل مأمور به خدمت در سازمان‌های دیگر

ضرورت تأمین نظم و امنیت در سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی و غیر دولتی ایجاب می‌نماید، بعضاً از قوای مسلح، پرسنلی مأمور به خدمت در آن سازمان‌ها و ارگان‌ها وجود داشته باشند. حال سؤال این جاست که آیا چنین افرادی نظامی محسوب می‌شوند یا خیر. به موجب تبصره "۱" ماده یک ق.م.ج.ن.م: «جرایم نظامی و انتظامی کارکنان مذکور که در سازمان‌های دیگر خدمت می‌کنند در دادگاه‌های نظامی رسیدگی می‌شود. باید توجه داشت صرف واگذاری اسلحه به افراد غیر نظامی بدون وجود علقه استخدامی با نیروهای مسلح موجب آن نمی‌شود که فرد را نظامی محسوب نماییم؛ به عنوان مثال چنان چه به اهالی مناطق مرزی جهت حفاظت از مرزها و احیاناً دفاع از سرزمین‌های مرزی و در بعضی مواقع دفاع از محل سکونت خود و خانواده، توسط یکی از نیروهای مسلح، اسلحه واگذار شود و افراد مذکور مرتکب سوء استفاده یا سرقت این اسلحه شوند آیا می‌توان این جرم را جرم نظامی دانست؟ در این خصوص یکی از مراجع قضایی چنین اعلام نظر کرده است: «افرادی که از مواد نارینه معادن محافظت می‌نمایند و از طریق نیروی انتظامی سلاح و مهمات در اختیار آن‌ها می‌باشد لکن از مسوول و صاحب معدن حقوق و مزایا می‌گیرند در صورت ارتکاب جرم چون در استخدام نیروهای مسلح نبوده‌اند و نیروی انتظامی محسوب نمی‌شوند، از شمول بند "۷" ماده یک تبصره یک ماده یک ق.م.ج.ن.م. مصوب ۸۲ خراج می‌باشند.»^(۳۳)

و در رأی دیگر اعلام شده: «با عنایت به این که کارکنان سازمان زندان‌ها تابع قانون استخدام کشوری هستند و از اعضای نیروهای مسلح محسوب نمی‌شوند روشن است که رسیدگی به جرایم کارکنان غیر نظامی آن سازمان از صلاحیت سازمان قضایی خارج است.»^(۳۴)

- ۱- رستمی، سرتیپ، محمود، فرهنگ واژه‌های نظامی، انتشارات ارتش جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، سال ۱۳۷۸، ص ۶۹.
- ۲- هاشمی، دکتر سید محمد، حقوق اسلامی جمهوری اسلامی ایران، جلد اول، انتشارات دادگستر، چاپ پنجم، پاییز ۸۰، ص ۴۷۱.
- ۳- هاشمی، دکتر سید محمد، همان، ص ۴۸۱.
- ۴- هاشمی، دکتر سید محمد، همان، صص ۴۸۵ و ۴۸۶.
- ۵- ماده (۱۳) قانون مقررات استخدامی سپاه مصوب ۷۰/۷/۲۱.
- ۶- سازمان قضایی نیروهای مسلح، پرسش‌های قضایی - حقوقی و نظریات مشورتی اداره حقوقی، تدوین معاونت حقوقی سازمان قضایی، چاپ اول، سال ۱۳۸۱، ص ۴۲.
- ۷- نظریه مشورتی ۴۳۲۴/۷/۱۷-۵/۸۰ اداره حقوقی، همان، ص ۴۲.
- ۸- روزنامه رسمی شماره ۱۷۲۵۹-۱۳/۳/۱۳۸۳.
- ۹- ماده (۱۶) قانون آجا، ماده (۱۱) قانون سپاه، ماده (۱۵) قانون نیروی انتظامی (مصوب ۱۳۸۲)
- ۱۰- رستمی، سرتیپ، محمود، همان، ص ۳۶۸
- ۱۱- نور گستر، عبدالحسین، بررسی قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی، پاییز ۱۳۷۲، ص ۲۶.
- ۱۲- ماده (۴) قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۷۳/۷/۲۹.
- ۱۳- ماده (۱۱) قانون خدمت وظیفه عمومی.
- ۱۴- ماده (۲۵) قانون آجا، ماده (۱۰) قانون سپاه ماده (۱۳) قانون نیروی انتظامی (مصوب ۱۳۸۲).
- ۱۵- توکلی و ...، آشنایی با ق.م.ج.ن.م، انتشارات مشترک ارتش ج.ا. ایران سال، ۱۳۸۰، صص ۹-۳۰.
- ۱۶- ماده (۱۰) آیین نامه استفاده از اشخاص به صورت خرید خدمت، مصوب ۶۹/۱۰/۳۰ هیأت وزیران.
- ۱۷- روزنامه رسمی، شماره ۹۵۴۲، مورخ ۱۳۶۵/۶/۳۱.
- ۱۸- نظریه مشورتی شماره ۷/۴۶۸۵-۷۳/۷/۱۱، مجله حقوقی و قضایی دادگستری، سال چهارم، شماره ۱۲، پاییز ۱۳۷۳.
- ۱۹- هاشمی، دکتر سید محمد، همان، ص ۴۹۲.
- ۲۰- همان، ص ۴۹۲.
- ۲۱- روزنامه رسمی کشور، شماره ۱۱۸۹۰، ۶۴/۱۰/۲.
- ۲۲- تأیید از تصویب ق.م.ج.ن.م. (مصوب ۸۲) کارکنان ستاد نیروهای مسلح جزو این دسته محسوب می‌شدند.
- ۲۳- پرسش‌های قضایی - حقوقی قضات سازمان‌های قضایی، همان، ص ۴۰.
- ۲۴- همان، ص ۳۱.